

Theo Kars. *Praktisch verstand. Klein handboek voor non-conformisten.*
Querido

In 1996 publiceerde Theo Kars *De strijd tegen de tijd*, een openhartig relaas over de vele manieren waarop hij zijn lichaam jong en vitaal weet te houden. In *Praktisch verstand* is de geest aan de beurt, en opnieuw mag de lezer meeprofiteren van wat Kars in zijn eigen leven heeft uitgedokterd. Wie destijds geen zin had in celtherapie, vitaminekuur of plastische chirurgie, voelt zich nu misschien wèl aangesproken. Want het nieuwe boek heet, volgens de ondertitel, een 'klein handboek voor non-conformisten' te zijn. Niemand wil toch bekend staan als een *man of the crowd*.

Dat neemt niet weg dat echte non-conformisten zeldzaam zijn. Zo niet, dan zou het begrip alle betekenis verliezen. Theo Kars is zo'n echte non-conformist. Vandaar dat ik er niet aan twijfel dat zijn wijze raad, ondanks de goede naam van het non-conformisme, menigeen tegen de borst zal stuiten. Niet iedereen vindt medelijden een 'schadelijke emotie', verliefdheid niet meer dan een 'tijdelijke overschatting van de waarde van een ander', en zelfmoord (zij het niet onder alle omstandigheden) een 'uiting van levenslust'.

Praktisch verstand is een heerlijk eigenzinnig en eigenwijs boek, geschreven in een kalme, droge stijl die soms heel geestig uitpakt. Zo bijvoorbeeld wordt, als betref het een besmettelijke ziekte, de 'gezelligheid' behandeld: 'Deze gezelligheid bestaat meestal uit het vertellen van roddels en anekdotes, en samen eten en drinken. Als het gezelschap erg primitief is, wordt er ook nog samen gezongen en gedanst'. Een non-conformist die zichzelf respecteert doet daar natuurlijk niet aan mee.

Kars dringt zijn lezers niets op, hij laat hen delen in wat hij in het voorwoord noemt: 'de som van mijn lees- en levenservaringen'. Naast eigen bevindingen treffen we tal van nuttige citaten aan van zijn geliefde schrijvers, van wie hij er enkelen (Gracián en Casanova) zelf heeft vertaald. Hun werk heeft hem in staat gesteld 'de school van het leven sneller te doorlopen'. Misschien dat de lezer er ook iets aan heeft.

Kars' boek, dat bestaat uit ruim tweehonderd kleine paragrafen, bevat inderdaad tal van nuttige wenken, waar overigens ook doorgewinterde conformisten hun voordeel mee kunnen doen. Ook zij hebben wel eens met de bureaucratie te maken, en Kars legt uit hoe je dan het best te werk kunt gaan; hij vertelt hoe je een huilend kind stil kunt krijgen ('recht in de ogen kijken'), maar ook waarom er geen bordelen voor vrouwen bestaan en waarom het onverstandig is beleefdheid als een 'uiting van onderworpenheid' op te vatten.

Ook zijn er tal van uitspraken die nog op geen enkele scheurkalender voorkomen, terwijl ze daarop beslist een plaats zouden verdienen. 'Dreigementen zijn de enige beloftes die je niet altijd dient na te komen', lezen we bijvoorbeeld, en 'Alle mensen die beweren dat geen mens te vertrouwen is, zijn in ieder geval zelf niet te vertrouwen'. Wie zijn best doet zich zo bondig mogelijk uit te drukken en geen woorden te verspillen, schrijft voor hij er erg in heeft aforismen.

Het genre past Kars als een tweede huid, zo blijkt. Niet alleen uit de geslaagde voorbeelden die *Praktisch verstand* bevat, maar ook uit wat je via deze teksten van de

schrijver te weten komt. Het meest aantrekkelijke aan dit boek is misschien nog wel dat het - merendeels indirect - zo'n frappant zelfportret bevat. We maken kennis met iemand voor wie nut, nuchterheid en zelfbeheersing tot de belangrijkste deugden behoren. Net als in *De strijd tegen de tijd* gaat het erom de controle over het eigen leven niet te verliezen. Zichzelf niets wijsmaken en tegelijkertijd zichzelf in de hand houden, dat is wat Kars onder 'levenskunst' verstaat. Op micro-niveau is de maakbaarheid van de wereld hier nog springlevend.

Emoties en driften zijn er om bedwongen te worden, het verstand moet regeren. Lees je, naar aanleiding van het 'geluk' dat iedereen 'eigenhandig' moet zien te verwerven, een zin als 'Daarvoor is beleid, moed en nuchterheid nodig, gecombineerd met niet-aflatende waakzaamheid, zelfbeheersing en energie', dan kun je alleen maar concluderen dat het hier een dagtaak betreft. De non-conformist die de jacht op het geluk heeft ingezet, mag geen seconde verslappen, want hij kan alleen op zichzelf vertrouwen.

Een zeker wantrouwen is hem niet vreemd. Andere mensen proberen hem voortdurend voor hún karretje te spannen, en daarom heeft hij behoefte aan 'bondgenoten'. Het leven, met andere woorden, is een strijd, die alleen kan worden gewonnen als je erin slaagt het hoofd koel en het gemoed nuchter te houden. Opvallend is de afkeer van alles wat naar irrationaliteit zweemt, of het nu gaat om symboliek, rituelen, magisch denken of dromen. 'Dromen geven (...) niets weer en zijn even grillig van samenstelling als de inhoud van onze vuilnisbakken', schrijft Kars, om - consequent - te besluiten met de mededeling dat iemand die over zijn droom vertelt 'een zak vuilnis ten geschenke geeft'.

Pragmatisme en utilitarisme lijken te domineren. Daarin onderscheidt Kars zich nauwelijks van de rest van de samenleving, met dit verschil dat bij hem het einddoel uitsluitend bestaat uit individueel geluk, door hem gedefinieerd als de 'toestand waarin de mens al zijn instincten kan bevredigen'. In laatste instantie staat de ratio dus in dienst van een niet rationeel doel. Geluk of genot (het verschil tussen beide lijkt te verwaarlozen) is allereerst 'zintuiglijk' van aard en cerebrale genoegens worden uitdrukkelijk 'bijzaak' genoemd. Maar om dat geluk te bereiken moet vooral het verstand of de rede in actie komen.

Het is niet de enige paradox in deze notities. Let je op de nadruk die Kars legt op eerlijkheid, zelfrespect en genot, dan krijg je een merkwaardige combinatie, die naar mijn idee tamelijk uniek is. Hoewel voor de christelijke God in Kars' wereld geen plaats is, vertoont hij onwillekeurig puriteinse trekjes in de gestrengheid waarmee hij zijn eigen ethos (dat afwijkt van elke conventionele moraal) najaagt. In *Praktisch verstand* kom je daarom iets tegen dat voordien nog niet bestond, maar dat nu voor het eerst een overtuigende belichaming heeft gevonden: een calvinistisch hedonisme.

(NRC *Handlesblad*, 11-4-2003)